

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 66 Ekim 2019

www.sosyalarastirmalar.com

Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 66 October 2019

www.sosyalarastirmalar.com

Issn: 1307-9581

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3597>

RAŞİT EFENDİ YAZMA ESER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN YAZMA ESER MAHAZALARININ İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF MAHAZA BOXES OF MANUSCRIPTS IN RAŞİT EFENDİ MANUSCRIPT LIBRARY

Ebru ALPARSLAN*

Öz

Yazma eser mahfazası, yazma eserleri korumak amacıyla yapılan ve içine koyulacak yazma eser cildi ile aynı üslupta yapılmış bir çeşit kutudur. Yüzyıllar öncesine uzanan Türk cilt sanatının tarihi gelişimi incelendiğinde yazma eser mahfazalarının; genellikle "deri" bazen de "ebru" ile kaplanmış olduğu örneklerle rastlanmaktadır.

Bu çalışma, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Konya Bölge Müdürlüğüne bağlı olarak Kayseri ilinde faaliyet gösteren Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesinde yürütülmüştür. Çalışma kapsamında, Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan deri ile kaplanmış yazma eser mahfazalarının incelenmesi ve tanıtılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda sözü edilen kütüphanede bulunan deri ile kaplanmış yazma eser mahfazaları; yapım ve süslemede kullanılan malzeme ve mahfazalar üzerinde görülen bezeme teknikleri gibi niteliksel özellikleri açısından incelenmiş ve deri ile kaplanmış 8 adet yazma eser mahfazası fotoğrafları ile belgelenecek şekilde tanıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, söz konusu yazma eser mahfazalarının içinde bulunan yazma eserlerin; ait oldukları dönemler ve eser isimleri gibi niteliksel özelliklerine ilişkin bilgiler, Yazma Eserler Kurumu arşiv envanterlerinde bulunan veriler esas alınarak düzenlenmiş ve açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, Türk Cilt Sanatı, Yazma Eser Mahfazası, Deri Cilt, Yazma Eser.

Abstract

Mahfaza box is a kind of box made in the same style with the manuscript which is made to protect the manuscripts. When the historical development of Turkish binding art dating back centuries ago is examined, it is seen that manuscript casing; it is generally covered with "leather" and sometimes with "marbling".

This study was conducted in Raşit Efendi Manuscript Library that serves in Kayseri depending on Manuscript Institution of Turkey, Ministry of Culture and Tourism of Republic of Turkey. The aim of this study was to examine and introduce the leather-covered manuscript mahfaza boxes in the Raşit Efendi Manuscript Library. For this purpose, leather covered manuscript mahfaza boxes in said library; materials and mahfaza boxes used in the construction and decoration were examined in terms of their qualitative features such as decoration techniques and 8 manuscripts mahfaza boxes with leather were tried to be documented with photographs. In addition, the information about the qualitative characteristics such as the periods they belong to and the names of the works of the manuscripts included in the mahfaza boxes; were arranged and explained based on the data found in the archive inventories.

Keywords: Raşit Efendi Manuscript Library, Turkish Binding Art, Manuscript Mahfaza Box, Leather Binding, Manuscript.

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü (ebrualparslan06@gmail.com)

1. Giriş

Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Konya Bölge Müdürlüğüne bağlı olarak Kayseri ilinde faaliyet göstermektedir. Bu çalışmaya konu teşkil eden ve çalışma kapsamında incelenen, günümüzden asırlar öncesine uzanan köklü bir geçmişe sahip olan Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi koleksiyonunda; Arapça, Farsça, Türkçe dillerinde olmak üzere 8520 adet el yazması ve basılı eser bulunmaktadır (Anonim 2019a). Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi koleksiyonunda bulunan yazma ve basılı eserler; Kur'an-ı Kerim, İslam Dini, Dini İlimler, Hadis, Tefsir, Tasavvuf, Tarih, Coğrafya ve Matematik gibi farklı alanları kapsamaktadır. Araştırma kapsamında sözü edilen kütüphanede yapılan incelemelerde; geleneksel Türk sanatının ve Türk cilt sanatının kıymetli ve seçkin eserlerinin bulunduğu ve muhafaza edildiği belirlenmiştir. Çalışma kapsamında, Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan deri ile kaplanmış yazma eser mahfazalarının incelenmesi ve tanıtılması amaçlandığından; söz konusu kütüphanede bulunan deri ile kaplanmış yazma eser mahfazaları; yapımında ve süslemede kullanılan malzeme ve mahfazalar üzerinde bulunan bezeme teknikleri gibi niteliksel özellikleri açısından incelenmiş ve deri ile kaplanmış olan 8 adet yazma eser mahfazası fotoğrafları ile belgelenerek tanıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, söz konusu yazma eser mahfazalarının içinde bulunan yazma eserlerin; ait oldukları dönemler ve eser isimleri gibi niteliksel özelliklerine ilişkin bilgiler, Yazma Eserler Kurumu arşiv envanterlerinde bulunan veriler esas alınarak düzenlenmiş ve açıklanmıştır. Çalışma kapsamında incelenen eserler ile ilgili tarihsel veriler sadece künyesi verilen yazma eserin ait olduğu dönemi nitelenmekle birlikte incelenen yazma eserle ilişkilidir. Gerek yazma eser mahfazalarının gerekse yazma eser ciltlerinin ait olduğu dönem ile ilgili kesin bir tarih bilgisi mevcut değildir.

2. Araştırma Bulguları

2.1. Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi Hakkında Genel Bilgiler

Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, adını kurucusu olan Mehmed Râşid Efendi'den almaktadır. I. Abdülhamid ve III. Selim devrinin tanınmış devlet adamlarından olan Mehmed Râşid Efendi, 1753 yılında Kayseri'nin Gesi Nahiyesi'nde doğmuş (Anonim, 2019b), ilköğrenimini Kayseri'de tamamlamış, daha sonra İstanbul'da eğitim hayatını sürdürmüştür. Eğitim sürecinden sonra Divan Kâtipliğine başlayan Mehmed Râşid Efendi 1787'de Reisü'l-Küttâp'lığa (Dışişleri Bakanlığı) getirilmiştir (Karabulut, 1994, 1; Sakin, 2012, 432). Raşit Efendi Kütüphanesi 1796 yılında Kayseri'de bulunan Camii Kebir'in (Ulu Cami) avlusunda kurulmuş olmakla beraber kütüphane binasında klasik Osmanlı mimarî tarzı özelliklerini görmek mümkündür (Anonim, 2019c). Mehmed Râşid Efendi, kütüphanenin inşa edilmesi ve masraflarının karşılanması için İstanbul'da bulunan birçok gayrimenkulünü vakfetmiş ve kuruluşunun ardından kütüphaneye 925 cilt el yazması ve 18 cilt basma kitap bağışlamıştır. Osmanlı Döneminde Kayseri'de açılan son kütüphane olma özelliği taşıyan Raşit Efendi Kütüphanesine; Kayseri'de daha önce açılmış olan, Bedreddin Mahmud Kadı Kütüphanesi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Kütüphanesi, Molulu-zâde Mehmed Efendi Kütüphanesi, Hacı Halil Efendi Kütüphanesi ve Erkilet'li Nişancı Mehmed Paşa Kütüphanelerinin de eserleri nakledilmiş ve kütüphane koleksiyonu zenginleştirilmiştir (Anonim 2019d). Kütüphane koleksiyonunda; 2.052 yazma, 6.468 matbu ve 3 icazetname olmak üzere toplam 8.520 eser bulunmaktadır (Anonim, 2019a).

2.2. Yazma Eser Mahfazası ile İlgili Kavramsal Bilgiler

Yazma eser mahfazası, yazma eserleri korumak amacıyla yapılan ve içine koyulacak yazma eser cildi ile aynı üslupta olacak şekilde süslenmiş bir çeşit kutudur. Yazma eser; bir ucu mahfazanın geniş kapaklarından birisi üzerine yapıştırılan 1-1,5 cm. enindeki bez veya deri bir şerit üzerine koyulup kutu içerisine dik olarak yerleştirilmekte ve çıkarılacağı zaman şerit çekilerek eserin mahfazadan dışarı çıkması sağlanmaktadır (Aritan, 1993, 553; Yardımcı, 2017, 226). Türk cilt sanatının tarihi gelişimi ve yazma eser koleksiyonlarında bulunan mahfaza örnekleri incelendiğinde; yazma eser mahfazalarının tamamen "deri" ile kaplanması (Fot.1) yanı sıra "ebru" ile kaplanmış olan (Fot. 2) yazma eser mahfazaları da görülmektedir. Yapılan arşiv incelemelerinde, oldukça az sayıda olmakla birlikte "çeharkûşe"¹¹ (Fot. 3) yazma eser mahfazasına da rastlanmaktadır.

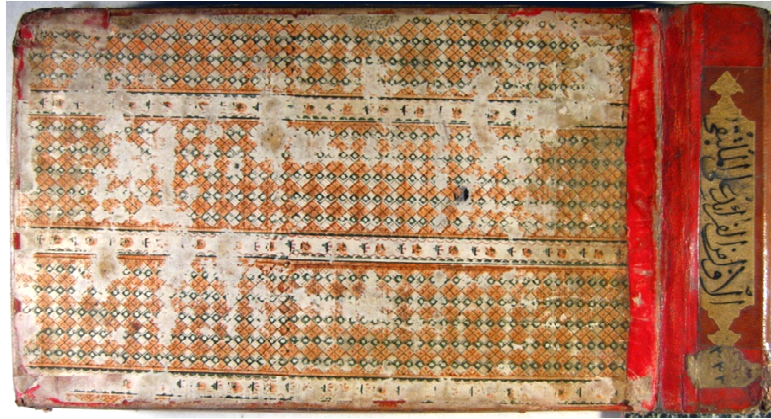
¹¹ "Çeharkûşe cilt", Türk Cilt Sanatında kullanılan ifade ile; "kenarları yaklaşık birer santim eninde deri ile çevrilmiş, ortası ebru, kumaş veya kağıt kaplı cilt" şeklinde tanımlanmaktadır. "Çeharkûşe cilt" tekniği 15. yüzyıldan itibaren Türk Cilt Sanatında uygulanmış olan bir yapım ve süsleme tekniğidir (Binark, 1975, 6; Özen, 1985, 12; Özen, 1987, 5-7).

Fotoğraf 1. 18. yüzyıla tarihlendirilen Kur'an-ı Kerim cildi ve deri mahfazası (Özen, 1998, 45)

Fotoğraf 2. Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan "42 Yu 4848/7" envanter numaralı "Kumlu Hatip Ebru" mahfaza (Alparslan, 2019)

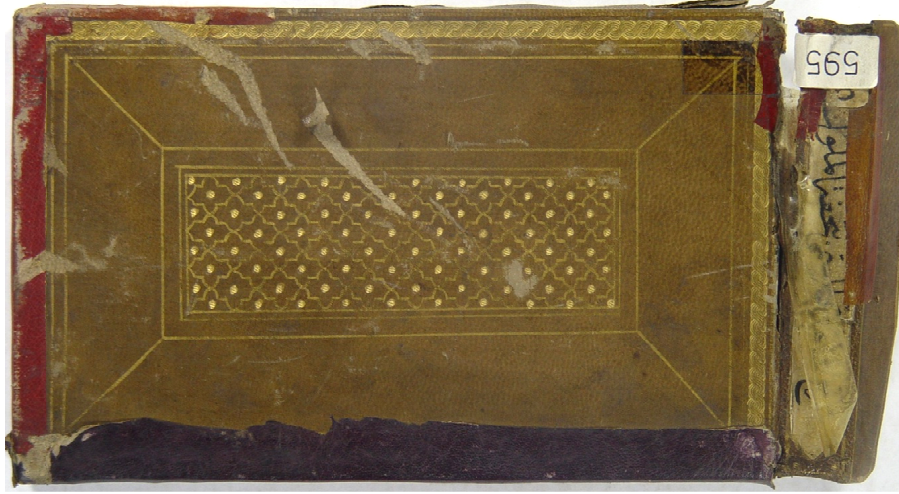
Fotoğraf 3. Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan "42 Yu 5315" envanter numaralı "Çeharküşe" mahfaza

2.3. Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesinde Bulunan Deri İle Kaplanmış Yazma Eser Mahfazalarının İncelenmesi

Çalışma kapsamında yapılan incelemelerde; Yazma Eserler Kurumu katalog verilerine göre, yazma eser mahfazaları ve mahfazalar içerisinde yer alan ciltler üzerinde görülen süsleme tekniğinin genellikle aynı üslupta uygulanmış olduğu, bazı örneklerde ise her bir mahfaza ve mahfaza içerisinde bulunan her bir cilt üzerinde uygulanan süsleme üslubunun gerek teknik gerekse kullanılan malzeme gibi niteliksel özellikleri açısından farklı olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada deri ile kaplanmış yazma eser mahfazalarının incelenmesinin amaçlanması sebebiyle sadece deri ile kaplanmış yazma eser mahfazaları ile ilgili görsellere metin dahilinde yer verilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen eserler ile ilgili tarihsel veriler, Yazma Eserler

Kurumu arşiv envanterlerinde yer alan bilgiler esas alınarak düzenlenmiş ve açıklanmıştır. Ancak söz konusu tarihsel veriler, sadece künyesi verilen yazma eserin ait olduğu dönemi nitelemekle birlikte incelenen yazma eserle ilişkilidir. Bu açıdan gerek yazma eser mahfazalarının gerekse yazma eser ciltlerinin yapıldığı ya da ait olduğu dönem ile ilgili kesin bir tarihsel veri mevcut değildir.

Fotoğraf 4'te, 17. yüzyıla tarihlendirilen ve "Tuhfetü'l-Mülûk" şeklinde isimlendirilen yazma esere ait deri ile kaplanmış yazma eser mahfazası görülmektedir. Yazma eser mahfazasının yapılış tarihi bilinmemekle beraber verilen tarih bilgisi sadece yazma eserin ait olduğu dönemi nitelemektedir. Yazma eser mahfazasının yapımında hardal renkli meşin deri kullanılmış, mahfaza üzerinde "zilbahar"² adı verilen cilt süsleme üslubu uygulanmıştır. Mahfaza üzerinde görülen dikdörtgen formdaki "zilbahar" süsleme altın yaldız ile bezenmiş ve altın yaldız ile iki sıra cetvel çekilmek suretiyle çevrelenmiştir. Mahfazanın kenara yakın olan kısımlarının da altın yaldız ile iki sıra cetvel çekilmek suretiyle çevrelendiği görülmektedir. Bunun yanı sıra mahfazanın kenar kısımları bir sıra bordür ile çevrelenmiş, bordür içerisinde "zencirek" motifi (geometrik motif) uygulanmış ve altın yaldız ile bezenmiştir. Mahfazanın kapak kısmında, krem renkli kağıt pafta/kartuş zemin üzerinde yazılı motif bulunmaktadır. Fotoğraf incelendiğinde, mahfazanın oldukça yıpranmış olduğu ve bazı kenarlarına kırmızı ve siyah renkli meşin seritler yapılandırıldığı görülmektedir. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "Râşid Efendi 595" dir.

Fotoğraf 4. "Zilbahar" cilt mahfazası

Fotoğraf 5'te, 15. yüzyıla tarihlendirilen ve "Levâmi'ü'l-Esrâr fî Şerhi Metâli'l-Envâr" şeklinde isimlendirilen yazma esere ait deri ile kaplanmış yazma eser mahfazası görülmektedir. Yazma eser mahfazasının ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Yazma eser mahfazasının yapımında kırmızı renkli meşin deri kullanılmıştır. Mahfazanın orta kısmında, altın yaldız ile çift sıra cetvel çekilmek suretiyle dikdörtgen form oluşturulmuş ve bu dikdörtgenin her bir köşesine altın yaldız ile "nokta" motifi (yardımcı motif) süslemeler yapılmıştır. Mahfazanın kenara yakın olan kısmında da altın yaldız ile çift sıra cetvel çekilerek büyük bir dikdörtgen oluşturulmuş, bu dikdörtgenin köşelerine de altın yaldız ile "nokta" motifi (yardımcı motif) süslemeler yapılmıştır. Mahfazanın kenar kısımları bir sıra bordür ile çevrelenmiş, bordür içerisinde "zencirek" motifi (geometrik motif) uygulanmış ve altın yaldız ile renklendirilmiştir. Mahfazanın kapak kısmında, krem renkli kağıt pafta/kartuş zemin üzerine yazılı motif uygulanmıştır. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "Râşid Efendi 849" dur.

² "Zilbahar": Üzerine ezme altınla, fırça kullanılarak geometrik çizgiler çizilmiş, kesişen hatlar arasına yaldız ve noktalar konulmuş deri ciltlere verilen ad" şeklinde tanımlanmıştır. "Zilbahar: Kafes olarak da bilinen 'zilbahar' süsleme, kapağın tam ortasında bir dikdörtgen alanı ya da bütün yüzeyini kaplamakla birlikte, genellikle mahfaza ve içerisinde bulunan deri cilt aynı üslupta bezenmiştir. Özellikle 19. yüzyılda çok fazla uygulanmış olan bu süsleme üslubunun, 'zerbahar' şeklinde söylenmesi ileri sürülse de ilgili literatürde 'zilbahar' şeklinde yer almıştır (Özen, 1985,80-81; Özen, 1998, 23).

Fotoğraf 5. Cilt mahfazası

Fotoğraf 6'da, 16. yüzyıla tarihlendirilen ve "*Ahbâru'l-Ahyâr fî Esrârî'l-Ebrâr*" şeklinde isimlendirilen yazma esere ait deri ile kaplanmış yazma eser mahfazası görülmektedir. Yazma eser mahfazasının yapılış tarihi bilinmemekle birlikte verilen tarih bilgisi sadece yazma eserin ait olduğu döneme aittir. Yazma eser mahfazasının yapımında kırmızı renkli meşin deri kullanılmış ve üst kısmı yeşil renkli kumaş ile kaplanmıştır (oval şemse ve bordür kısımları hariç). Mahfazanın orta kısmında "*Üstten Ayrırma Şemse*"³ tekniğinde uygulanmış salbekli oval şemse görülmektedir. Oval şemse ve salbekler içerisinde "*rumi*" motifi (hayvansal motif) ve "*nokta*" motifinin (yardımcı motif) bir arada kullanılmasıyla motif kompozisyonu oluşturulmuştur. Oval şemsenin ve salbeklerin zemin kısmı derinin kendi renginde bırakılırken motifler altın yaldız ile renklendirilmiştir. Mahfazanın kenar kısımları altın yaldız ile çift sıra cetvel çekilmek suretiyle çevrelenmiş ve içerisinde bir sıra bordür uygulanmıştır. Bordür içerisinde "*zencirek*" motifi (geometrik motif) uygulanmış ve altın yaldız ile renklendirilmiştir. Mahfazanın kapak kısmında ise krem renkli kağıt pafta/kartuş zemin üzerine yazılı motif uygulanmıştır. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "*Râşid Efendi 927*" dir.

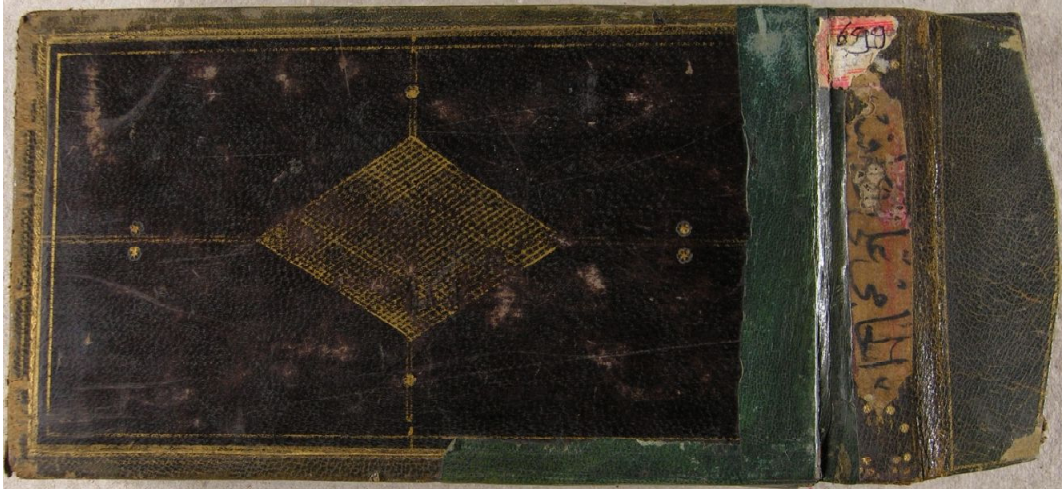
Fotoğraf 6. "*Üstten Ayrırma Şemse*" cilt mahfazası

Fotoğraf 7'de, 18. yüzyıla tarihlendirilen ve "*el-Fevâ'idu'z-Ziyâ'îye fî Hâlli Müşkilâti'l-Kâfiye*" şeklinde isimlendirilen yazma esere ait deri ile kaplanmış yazma eser mahfazası görülmektedir. Yazma eser mahfazasının yapılış tarihi bilinmemektedir. Yazma eser mahfazasının yapımında siyah renkli meşin deri kullanılmış ve mahfazanın orta kısmında "*Yazma Şemse*"⁴ tekniği uygulanmıştır. Mahfazanın orta kısmında

³ "*Üstten Ayrırma Şemse*": Yazma eser ciltleri üzerinde uygulanmış olan kabartma şeklindeki motiflerin altın yaldızla bezenmesi, zemin kısmının ise derinin kendi renginde bırakılması suretiyle yapılan şemse süsleme tekniğine verilen isimdir (Özen, 1985, 75; Özen, 1998,15).

⁴ "*Yazma Şemse*" tekniği: "deri cilt kapaklarının üzerine sıvama varak altın ya da ezme altın yaldız sürülmesi" suretiyle yapılan ve Türk Cilt Sanatında uygulanan bir şemse süsleme tekniğidir (Binark, 1978, 9; Özen, 1985, 78).

bulunan eşkenar dörtgen içerisinde birbirini kesen, kafes şeklini oluşturan çizgisel düzenlemeler uygulanmış ve altın yıldız ile bezenmiştir. Eşkenar dörtgenin dört köşesinden kenar kısımlarına giden hat üzerinde yıldız ile çift sıra cetvel çekilmiş, “nokta” motifinin (yardımcı motif) uygulanmasıyla süslenmiştir. Mahfazanın kenar kısımlarının altın yıldız ile çift sıra cetvel çekilmek suretiyle çevrelenmiş ve içerisinde bir sıra bordür uygulanmış olduğu görülmektedir. Bordür içerisinde altın yıldız ile renklendirilmiş olan “zencirek” motifi (geometrik motif) görülmektedir. Mahfazanın kapak kısmında, krem renkli kağıt pafta/kartuş zemin üzerinde yazılı motif bulunmaktadır. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası “Râşid Efendi 699” dur.

Fotoğraf 7. “Yazma Şemse” cilt mahfazası

Fotoğraf 8’de, 19. yüzyıla tarihlendirilen ve “Menâhicü'l-Usûli'd-Dinîye ilâ Mevâkifi'l-Mekâsidi'l-Yakînîye” şeklinde isimlendirilen yazma esere ait deri ile kaplanmış yazma eser mahfazası görülmektedir. Yazma eser mahfazasının ait olduğu dönem bilinmemektedir. Mahfazanın yapımında siyah renkli meşin deri kullanılmıştır. Mahfazanın kenar kısımları bir sıra bordür ile çevrelenmiş, bordür içerisinde “zencirek” motifi (geometrik motif) uygulanmış ve altın yıldız ile renklendirilmiştir. Bordürün kenar kısımlarının altın yıldız ile bir sıra cetvel çekilmek suretiyle çevrelediği görülmektedir. Mahfazanın kapak kısmında, krem renkli kağıt pafta/kartuş zemin üzerine yazılı motif uygulanmıştır. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası “Râşid Efendi 506” dır.

Fotoğraf 8. Cilt mahfazası

Fotoğraf 9'da, 18. yüzyıla tarihlendirilen ve "Metâlibü'l-Vüsûl fî Hulâsati Nevâdiri'l-Usûl" şeklinde isimlendirilen yazma esere ait deri ile kaplanmış yazma eser mahfazası görülmektedir. Yazma eser mahfazasının yapılış tarihi bilinmemektedir. Yazma eser mahfazasının yapımında kırmızı renkli meşin deri kullanılmış ve mahfazanın üst kısmı açık mavi renkli kumaş ile kaplanmıştır (oval şemse ve bordür kısımları hariç). Mahfazanın orta kısmında "Üstten Ayırma Şemse" tekniğinde uygulanmış salbekli oval şemse görülmektedir. Oval şemse ve salbekler içerisinde "rumi" motifi (hayvansal motif) ve "nokta" motifinin (yardımcı motif) bir arada kullanılmasıyla motif kompozisyonu oluşturulmuştur. Oval şemsenin ve salbeklerin zemin kısmı derinin kendi renginde bırakıldığı, motiflerin ise altın yaldız ile renklendirildiği görülmektedir. Mahfazanın kenar kısımları bir sıra bordür ile çevrelenmiş, bordür içerisinde "zencirek" motifi (geometrik motif) uygulanmış ve altın yaldız ile renklendirilmiştir. Bordürün kenar kısımları altın yaldız ile bir sıra cetvel çekilmek suretiyle çevrelenmiştir. Mahfazanın kapak kısmında krem renkli kağıt pafta/kartuş zemin üzerinde yazılı motif uygulanmıştır. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "Râşid Efendi 1117" dir.

Fotoğraf 9. "Üstten Ayırma Şemse" cilt mahfazası

Fotoğraf 10'da, 17. yüzyıla tarihlendirilen ve "Cevheretü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye" şeklinde isimlendirilen yazma esere ait deri ile kaplanmış yazma eser mahfazası görülmektedir. Yazma eser mahfazasının ait olduğu dönem bilinmemektedir. Mahfazanın yapımında kızıl kahve renkli meşin deri kullanılmıştır. Mahfazanın kenar kısımları bir sıra bordür ile çevrelenmiş, bordür içerisinde "zencirek" motifi (geometrik motif) uygulanmış ve altın yaldız ile renklendirilmiştir. Bordürün kenar kısımları altın yaldız ile bir sıra cetvel çekilmek suretiyle çevrelenmiştir. Mahfazanın kapak kısmında, krem renkli kağıt pafta/kartuş zemin üzerine yazılı motif uygulanmıştır. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "Râşid Efendi 1094" dür.

Fotoğraf 10. Cilt mahfazası

Fotoğraf 11’de, 12. yüzyıla tarihlendirilen ve “*Mecma'u'l-Emsâl*” şeklinde isimlendirilen yazma esere ait deri ile kaplanmış yazma eser mahfazası görülmektedir. Yazma eser mahfazasının yapılış tarihi bilinmemektedir. Mahfazanın yapımında koyu kahve renkli meşin deri kullanıldığı görülmekle beraber, üst kısmının hardal ve kırmızı renkli olduğu dikkati çekmektedir. Mahfazanın orta kısmında “*Üstten Ayırma Şemse*” tekniğinde uygulanmış oval şemse bulunmaktadır. Oval şemse içerisinde “*rumi*” motifi (hayvansal motif) ve “*nokta*” motifinin (yardımcı motif) bir arada kullanılmasıyla motif kompozisyonu oluşturulduğu, oval şemsenin zemin kısmının derinin kendi renginde bırakıldığı, motiflerin ise altın yaldız ile renklendirildiği görülmektedir. Mahfazanın üst kısmında (oval şemseye ve kenara yakın olan kısımlar) iki farklı kalınlıkta bordür uygulanmış, bordür içerisinde “*zencirek*” motifi (geometrik motif) uygulanmış ve altın yaldız ile renklendirilmiştir. Her iki bordürün kenar kısımları altın yaldız ile cetvel çekilmek suretiyle çevrelenmiştir. Mahfazanın kapak kısmında krem renkli kağıt pafta/kartuş zemin üzerinde yazılı motif uygulandığı ve zarar gördüğü dikkati çekmektedir. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası “*Râşid Efendi 544*” dır.

Fotoğraf 11. “*Üstten Ayırma Şemse*” cilt mahfazası

3. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Konya Bölge Müdürlüğüne bağlı olarak Kayseri ilinde faaliyet gösteren Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesinde yürütülmüştür. Çalışma kapsamında, Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan deri ile kaplanmış yazma eser mahfazalarının incelenmesi ve tanıtılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, söz konusu kütüphanede bulunan deri ile kaplanmış yazma eser mahfazaları; yapım ve süslemede kullanılan malzeme ve mahfazalar üzerinde bulunan bezeme teknikleri gibi niteliksel özellikleri açısından incelenmiş ve deri ile kaplanmış 8 adet yazma eser mahfazası fotoğrafları ile belgelenecek tanıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, söz konusu yazma eser mahfazalarının içinde bulunan yazma eserlerin; ait oldukları dönemler ve eser isimleri gibi niteliksel özelliklerine ilişkin bilgiler, Yazma Eserler Kurumu arşiv envanterlerinde bulunan veriler esas alınarak düzenlenmiş ve açıklanmıştır. Çalışma kapsamında incelenen eserler ile ilgili tarihsel veriler sadece künyesi verilen yazma eserin ait olduğu dönemi nitelenmekle birlikte incelenen yazma eserle ilişkilidir. Araştırma kapsamında incelenen yazma eser mahfazalarının ait olduğu dönem ile ilgili kesin bir tarih bilgisine ulaşılamamıştır. Her ne kadar yazma eser mahfazalarına ilişkin dönem bilgisi bulunmasa da, envanter bilgilerine göre yazma eserlerin Osmanlı Dönemine ait olduğu belirlendiğinden; yazma eser ciltlerinin de Osmanlı Döneminden günümüze ulaştıkları, o dönemin üslup özelliklerini yansıttıkları ve temsil ettikleri düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında yapılan incelemelerde, yazma eser mahfazalarının yapımında; hardal, kırmızı, koyu kahve, siyah ve kızıl kahve renkli meşin deri kullanılmış olduğu tespit edilmiş, iki adet yazma eser mahfazasının üst kısmının ise mavi ve yeşil renkli kumaş ile kaplandığı belirlenmiştir. Yazma eser mahfazaları, şemse yapım/süsleme teknikleri açısından incelendiğinde; “*Zilbahar*”, “*Yazma Şemse*” ve “*Üstten Ayırma Şemse*” tekniklerinin uygulanmış olduğu görülmektedir. Yazma eser mahfazaları, mahfazalar üzerinde uygulanmış olan motif özellikleri açısından incelendiğinde; 3 adet yazma eser mahfazasının merkezinde bulunan oval şemse içerisinde “*rumi*” motifi (hayvansal motif) ve “*nokta*” motifinin (yardımcı motif) kullanılmasıyla motif kompozisyonu oluşturulduğu görülmektedir. 1 adet yazma eser mahfazasının

üzerinde “Zilbahar” adı verilen süsleme tekniğinin, bir diğerinde ise “Yazma Şemse” tekniğinin uygulanmış olduğu görülmekle beraber 3 adet yazma eser mahfazası üzerinde sadece bordür uygulanmış olduğu tespit edilmiştir. Yazma eser mahfazalarını çevreleyen bordürler içerisinde “zencirek” motifinin (geometrik motif) uygulandığı ve yıldız ile renklendirilmiş olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmaya konu teşkil eden ve çalışma kapsamında incelenen yazma eser mahfazaları; günümüzden asırlar öncesine kadar uzanan değerleri ile Türk cilt sanatının ulaştığı olduğu sanat seviyesini, teknik gücü ve üslup özelliklerini göstermesi bakımından önemli görülmektedir. Gerek ülkemizde yazma eser kütüphanelerinde, kamu kurum ve kuruluşlarına ait müzelerde, özel koleksiyonlarda ve gerekse yurt dışında müze ve koleksiyonlarda bulunan ve korunan sanat ve kültür değerlerimizin doğru ve nitelikli çalışmalar ile belgelenip tanıtılmasının, gelecek nesillere aktarılmasının, milli değerlerimizin yaşatılması ayrıca bu alanda çalışan kişilere ve kurumlara kaynak teşkil etmesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir

NOT: Bu çalışmada yer alan yazma eser ciltlerine ilişkin fotoğraflar; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Konya Bölge Müdürlüğüne bağlı olarak Kayseri İlinde faaliyet gösteren Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi dijital arşivinden elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Alparslan, Ebru (2019). Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesinde Bulunan “Ebru” ile Kaplanmış Yazma Eser Mahfazalarının İncelenmesi. XII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi Bildirileri (Basım Aşamasında), Konya.
- (Anonim 2019a). http://www.rasitefendi.yek.gov.tr/Home/Index_?n_id=3 Erişim tarihi: 12/07/2019'dur.
- (Anonim 2019b). http://www.rasitefendi.yek.gov.tr/Home/ShowLink?yLINK_CODE=3 Erişim tarihi: 12/07/2019'dur.
- (Anonim2019c). http://www.rasitefendi.yek.gov.tr/Home/Index_?n_id=2 Erişim tarihi: 12/07/2019'dur.
- (Anonim 2019d). <http://www.rasitefendi.yek.gov.tr/> erişim tarihi: 12/07/2019'dur.
- Arıtan, Ahmet Saim (1993). Ciltçilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.7, ss. 551-557.
- Binark, İsmet (1975). *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*. Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş.
- Karabulut, Ali Rıza (1994). *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi Tarihçesi*, Kayseri. (Yayımlanmamıştır. Fotokopiyle çoğaltılmış bir nüshası Raşid Efendi Kütüphanesi Nu. 28465'tedir.)
- Özen, Mine Esiner (1985). *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları.
- Özen, M. Esiner (1987). Klasik Cilt Sanatımızın Bazı Özellikleri. *Antika Dergisi*, (25), 4-11.
- Özen, Mine Esiner (1998). *Türk Cilt Sanatı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın no: 57.
- Sakin, N. (2012). Kumlu Hatib Ebrû Örnekleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:32, s: 213-235.
- Yardımcı, Kevser Gürçan (2017). Desen Estetiğinin Görünürlüğü; Osmanlı Dönemi Cilt Sanatı Örnekleri. *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 9, s. 223-237